

ПРОФЕСІЙНИЙ ІНТЕРЕС У НАУКОВИХ ПРОЕКЦІЯХ

У статті дається аналіз терміна «професійний інтерес», пропонуються різні точки зору вчених на трактування професійного інтересу з позицій теорії професійного розвитку Д. С'юпера, теорії професійного вибору Д. Холланда, теорії компромісу з реальністю Е. Гінцберга, концепції професійних інтересів С. Крягжде. Визначені концептуальні положення процесу професійної підготовки студентів у навчальних закладах вищої освіти, у якому особливе місце відводиться професійному інтересу як комплексному показнику готовності студентів до професії.

Ключові слова: інтерес, професійний інтерес, професійна діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Одним з пріоритетних напрямків модернізації вищої школи Китаю є її інтеграція у світову освітню систему. Реалізація цього напрямку реформ пов'язана з творчим використанням та впровадженням позитивного міжнародного досвіду, в тому числі й вищої освіти в Україні, для підвищення якості підготовки фахівців, істотним рішенням проблем академічної мобільності студентів і науково-педагогічних працівників, входженням в міжнародний ринок освітніх послуг і систему міжнародного інформаційного комунікаційного простору, розвитком міжнародної кооперації в галузі фундаментальних і прикладних досліджень. Сучасний випускник вищого навчального закладу повинен бути затребуваний на ринку праці, бути професійно компетентним, готовим до соціальної взаємодії і організації своєї життєдіяльності.

Підвищена увага до проблеми формування професійного інтересу спричинена не тільки теоретичними, а й практичними потребами. Це пов'язано з тим, що вплив змісту мотиваційної сторони професійної діяльності став більше позначатися на продуктивності (кількісних і якісних характеристиках) професійної діяльності фахівців високої розумової кваліфікації, творчої праці. Це особливо чітко спостерігається в сучасному суспільстві, в якому професійна праця для переважної більшості його членів перетворюється не тільки в умови існування, але і стає головною цінністю, формою самовираження. Все частіше людина прагне до такої роботи, в якій вона була би оцінена не тільки матеріально і морально, але одночасно отримала би задоволення і від самого процесу професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Проблема інтересу широко представлена в науковій літературі. Не входячи у питання інтересу як феномену, ми приймаємо загальне положення про те, що інтерес є стимулом для вибіркової активності стосовно до певних сфер об'єктивної дійсності (відповідних об'єктів діяльності). Для нашого дослідження важливим є твердження А. Гордона, А. Здравомислова, А. Ковальова, А. Леонтьєва, В. Нестерова, С. Рубінштейна та ін. щодо сутності інтересу як спрямованості свідомості особистості. Цей феномен учені розглядають як емоційно забарвлену спрямованість свідомості на певні об'єкти, певну галузь діяльності тощо.

Професійний інтерес є об'єктом дослідження М. Агапової, А. Потьомкіна, М. Ебзєєва, Л. Кацовой, С. Крягжде, А. Мордовської, В. Римквичене, Л. Романенко, О. Федьович, А. Штифурака та ін.

Для нас представляється цікавою думка вчених-психологів Б. Ананьєва, В. Мясичева, Ю. Самаріна, Б. Теплова, Д. Узнадзе та ін. про те, що професійний інтерес виражається в зосередженості свідомості особистості на предметі обраної професійної діяльності, в позитивному емоційному ставленні до діяльності на основі емоційної реакції, що виникає під час цікавої для людини роботи.

Вчені-педагоги В. Максимов, Н. Морозова, Г. Щукіна, О. Тесля та ін. стверджують, що професійний інтерес, з одного боку - це сукупність зв'язків майбутнього фахівця з об'єктами і суб'єктами діяльності, з іншого - це позитивне емоційне ставлення до самої діяльності; ціннісно-пізнавальний рівень студента, перш за все рівень його професійних знань; воляова активність студента в професійній діяльності, яка визначається перш за все його здатністю долати різного ступеня труднощі, як в процесі навчання, так і в самій професійній діяльності.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у висвітленні концептуальних ідей щодо професійного інтересу в рамках соціологічного та психолого-педагогічного аспектів.

Виклад основного матеріалу дослідження... Безперечно, що професійний інтерес є важливим чинником навчання і життєво необхідним фактором становлення особистості, значущим внутрішнім стимулом, який постійно скеровує до руху, дозволяє пережити емоційно-ціннісне задоволення від професійної діяльності, сприяє її тривалості і продуктивності. Під впливом професійного інтересу пізнання набуває особистісного сенсу.

У соціальних підходах до розвитку професійних інтересів в якості ведучих механізмів розглядаються рефлексивні процеси, пов'язані з оцінкою результативності діяльності за соціально заданими зразками. Так, наприклад, інтерес може розглядатися як почуття компетентності при виконанні тієї діяльності, яка в силу операціональної готовності найбільш вдається (Е.Л. Деці) або як опанований еталон ідентифікації зі значущими іншими (А. Бандура).

У теоретичній та експериментальній психології отримані численні підтвердження важливості професійних інтересів як в оптимізації вже сформованої професійної діяльності, так і в процесі професійного розвитку

(Д. Сьюпер) [9]; показано, що професійні інтереси, розвиваючись в контексті провідних діяльностей, властивих тому чи іншому віку, проходять ряд стадій: від зародження окремих інтересів, їх оформлення в предметному плані до їх «кристалізації», яка завершується, на думку Е. Тодта, формуванням системи інтересів [8].

Д. Сьюпер відповідно теорії професійного розвитку розуміє професійний розвиток як тривалий, цілісний процес розвитку особистості. Автор виділяє наступні стадії професійного розвитку, що мають свої власні завдання: «пробудження»; «дослідження»; «збереження»; «зниження». Стадії співвідносяться з етапами життєвого шляху, тобто з віком людини. Одночасно з поняттям стадіальності Д. Сьюпер вводить поняття професійної зрілості, що стосується особистості, поведінка якої відповідає завданням професійного розвитку, характерним для даного віку [9].

Теорія особистості в професійному середовищі або теорія професійного вибору американського дослідника Д. Холланда підтримує положення про те, що процес професійного розвитку обмежується визначенням самим індивідом особистісного типу, до якого він належить, пошуком професійної сфери, що відповідає його типу, вибором одного з чотирьох кваліфікаційних рівнів цієї сфери, що визначається розвитком інтелекту та самооцінки: реалістичний, дослідницький, артистичний, соціальний, підприємницький або конвенціональний. Кожен тип – продукт взаємодії між різноманітним культурним і особистісним факторів, включаючи батьків, соціальний клас, фізичне оточення, спадковість [7].

Комплексні орієнтації особистості (типи) за Д. Холландом:

1. Реалістична орієнтація: чоловічий тип, активність, агресивність, інтерес до фізичної активності, моторні здібності, уподобання конкретної роботи, конвенціональність у політиці, економіці; в професійному виборі – ремісничі заняття, техніка, сільське і лісове господарство.

2. Інтелектуальна: відсутність спрямованості на спілкування, інтерес до абстрактних проблем, здібності до маніпулювання символами, слабка фізична і соціальна активність, неконвенціональні цінності; у виборі – природничі дисципліни, математика.

3. Соціальна: соціальна відповідальність, потреба у взаємодії, вербальні та соціальні здібності, емоційність і активність у вирішенні соціальних проблем; у виборі – педагогіка, соціальне забезпечення тощо.

4. Конвенціональна: уподобання в структурованій вербальній або знаковій діяльності, підлеглі ролі, конформність, прагнення уникати невизначених ситуацій, соціальної активності і фізичного напруження, ідентифікація з позицією влади, цінність матеріального становища і статусу; у виборі – банківська служба, бухгалтерія, статистика.

5. Підприємницька: сила, керівництво, вербальні здібності, впевненість у собі, конкурентність, прагнення уникати однозначних ситуацій та монотонної розумової роботи; у виборі – служба в готелі, підприємництво тощо.

6. Орієнтація на мистецтво: чутливість, потреба в самовираженні, прагнення уникати одноманітної та фізичної роботи, невпевненість у собі, жіночність; у виборі професії – мистецтво, культура [7].

У контексті нашого дослідження суттєвого значення набуває теорія компромісу з реальністю Е. Гінцберга, у відповідності з якою вибір професії – тривалий процес, що відбувається не миттєво, а протягом тривалого періоду. Цей процес містить серію «проміжних рішень», сукупність яких і призводить до остаточного рішення. Е. Гінцберг підкреслює незворотність цього процесу, оскільки більш ранні рішення обмежують подальші можливості, а його завершення є компромісом між зовнішніми (кон'юнктура, престиж) і внутрішніми факторами (індивідуальні особливості). Успішне самовизначення характеризується наявністю широкого спектру особистісно значущих позитивних цінностей або «ціннісною насиченістю», що дає можливість своєрідного маневру, а неуспішне – вузьким спектром або відсутністю таких цінностей, «ціннісною порожнечою».

Дослідження автора дозволили представити професійний розвиток як послідовність якісно специфічних фаз, де розділовим критерієм виступають зміст і форма переведення індивідуальних імпульсів у професійні бажання. Е. Гінцберг визнав, що вибір кар'єри не завершується вибором першої професії і люди можуть змінювати професії протягом усієї трудової діяльності, до того ж існує група людей, які мимовільно змінюють професії через особливості характеру або через те, що занадто орієнтовані на задоволення і це не дозволяє їм вдаватися до необхідного компромісу [2, с. 162].

Достатньо глибоке опрацювання феномену професійного інтересу ми зустрічаємо в роботах С. Крягжде, який представляє досліджуване поняття як динамічний комплекс психічних властивостей і станів, що проявляються у вибірковій пізнавальній емоційній та вольовій активності, спрямованій на майбутню або обрану професію [3, с. 25].

Беручи до уваги, що професійний інтерес є динамічним комплексом психічних властивостей і станів (він або зростає, підсилюється, або ж гасне), С. Крягжде поділяє його на три рівні: інтерес споживача, інтерес діяча і власне професійний інтерес, які охоплюють розвиток професійного інтересу від його зародження до зрілості. Критерієм для класифікації професійного інтересу автор обрав характер активності діяльності, особливості структури цього феномену [3, с. 26].

Відповідно висновкам С. Крягдзе, для першого рівня розвитку професійного інтересу (споживача), який, як правило, є і його початком, характерна незначна активність діяльності, що носить споглядальний характер і виникає у індивіда самостійно під впливом особливостей (властивостей) того чи іншого роду діяльності, визначених об'єктів або ж під впливом інших індивідів, коли хтось на ці об'єкти спеціально звертає увагу (в шкільних умовах – учитель; рідні, знайомі тощо).

Рівню споживчого (споглядального) інтересу притаманні такі психологічні прояви: а) мимовільна увага до певної діяльності, організованої іншими, або діяльності, з якою індивід зустрівся випадково; б) відсутність довільних зусиль до повторення цієї діяльності і включення до неї (за наявності бажання, щоб діяльність повторилася); в) позитивні емоції при відсутності зусиль знайти ситуацію, в якій вони змогли б відновитися; г) передумови здібностей до відповідної діяльності, які ще не усвідомлені і практично не перевірені; д) інтерес є ситуативним, неузагальненим і ще не пов'язується з ціннісними орієнтаціями.

Подальший хід розвитку інтересу споживача, на думку С. Крягдзе, залежить від обставин. Якщо інтерес отримує емоційне підкріплення при повторенні зустрічей з відповідними об'єктами, діяльністю (за умови виникнення відповідного зв'язку з існуючою спрямованістю тощо), у людини проявляється більш діяльне ставлення до цих об'єктів. У іншому випадку, якщо таке позитивне підкріплення не відзначається і немає зв'язку із загальною спрямованістю людини, споживчий інтерес гасне.

С. Крягдзе вважає, що для більш високого рівня – інтересу діяча – характерні: а) мимовільна (переплітається з довільною і післядовільною) увага до діяльності, яку організує сам індивід; б) наявність активних зусиль при можливості зайнятися певною діяльністю; в) переживання позитивних емоцій і свідомі пошуки відновлення їх під час певної діяльності; г) розкриття передумов здібностей під час активної діяльності; д) сталість інтересу, що досягає певного рівня узагальнення (проте ще не пов'язується з ціннісними орієнтаціями особистості).

Головним на цьому рівні, стверджує С. Крягдзе, є вольовий компонент, який пов'язаний з тим, що особистість вже не задовольняється інтересом, який викликаний іншими, а самостійно планує діяльність, яка повинна приносити та, звичайно, приносить їй задоволення, викликає позитивні емоційні переживання, але вже не від процесу споглядання, сприйняття, а від процесу діяльності. Головний і безпосередній мотив такого виду діяльності - задоволення, позитивні емоційні переживання, викликані самим процесом діяльності. До цього безпосереднього мотиву можуть додаватися і опосередковані, які найчастіше пов'язані із значущістю виду діяльності в особистому або суспільному плані.

Головним стимулом розвитку інтересу на цьому рівні, зазначає С. Крягдзе, є усвідомлення успіху в цій діяльності, де особливо велику роль відіграє позитивне емоційне підкріплення ззовні (визнання, похвала тощо). Зрозуміло, що у розвитку інтересу на рівні діяча більшої значущості набувають передумови здібностей, для розвитку яких одночасно складаються сприятливі умови. Якщо передумови здібностей для певної діяльності слабкі або ж цьому не сприяють соціальне середовище або інші умови діяльності особистості, розвиток інтересу слабшає, що призводить до його згасання [3, с. 27]. При наявності інтересу діяча особистість, зазвичай, проявляє намір обрати відповідну професію, в основі якої лежить саме та діяльність, до якої утворився інтерес діяча (в крайньому випадку, щоб вона була істотним компонентом обраної професії). Таке рішення особистості піднімає інтерес діяча на якісно новий рівень.

Для вищого рівня – власне професійного інтересу – характерні: а) більша інтенсивність уваги, вольових зусиль і емоційних переживань, ніж в інтересі діяча, оскільки утворюється новий суттєвий стимулятор – усвідомлене рішення перетворити певну діяльність у професійну в цілому або хоча б в її частині; б) вже розкрилися передумови здібностей; в) сталість, узагальненість і усвідомленість інтересу, його зв'язок з іншими групами узагальнених інтересів і з ціннісними орієнтаціями особистості.

Отже, наведені вище наукові дослідження дали підстави для аналізу цілої низки теоретико-емпіричних аспектів процесу професійної підготовки студентів у навчальних закладах вищої освіти, у якому особливе місце відводиться професійному інтересу як комплексному показнику готовності студента до професії.

Як справедливо зауважує М. Ебзєєв, від ступеня зацікавленості професією, активності і бажання її опанувати залежить ефективність майбутньої трудової діяльності [4, с. 196].

Присвятивши своє дослідження формуванню професійного інтересу в студентів технічних ВНЗ В. Солдатенко підсумовує, що професійні інтереси – це емоційно забарвлена система відношень, стійких ознак, що відображають ставлення людини до сфери професійної діяльності, потребу в оволодінні нею, бажання самореалізуватись у ній. Професійні інтереси пов'язані із:

– здібностями, задатками, нахилами особистості;

– мотивами: з одного боку, інтереси, які спонукають до діяльності, виступають у якості мотивів; з іншого, мотиви, як відображення ціннісних диспозицій особистості, ґрунтуються, крім іншого, на інтересах, установках, прагненнях, потребах особистості;

– із навчальними (пізнавальними) мотивами: прагнення реалізуватись у професії бере свій початок із бажання досягти успіху в навчанні, у підготовці до професійного життя; та соціальними інтересами (мотивами): рейтинг професії, її «соціальний статус», попит на ринку праці, – все це пов'язане із формуванням професійних інтересів [6, с. 47-48].

А. Волков пропонує визначення професійного інтересу курсантів як вибіркового, активно-позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності, яка забезпечує успішність у житті, враховує її труднощі, схильності особистості, дає можливість людині проявити творчу активність та оволодіти суміжними професіями [1, с. 80].

Професійний інтерес майбутніх кваліфікованих робітників аграрної галузі Л. Романенко сформулювала як спрямованість особистості на свідомий вибір робітничої професії аграрної галузі, активне оволодіння змістом майбутньої професійної діяльності у структурі спеціальної професійної підготовки, готовності до успішної самореалізації при вирішенні професійних завдань аграрної галузі» [5].

Наведені приклади свідчать про розуміння дослідниками професійного інтересу як ставлення особистості до певної професії, що характеризується вибірковістю, позитивним емоційним забарвленням, активним прагненням до пізнання у сфері обраної професії, стійкої вольовою установкою на оволодіння нею, потребою у діяльності. Професійні інтереси пов'язані із іншими видами інтересів, але посідають домінуюче положення у навчальному процесі вищої школи. Професійний інтерес спрямований на певні види трудової діяльності, професії та спеціальності і на процес оволодіння ними залежно від їх значення та емоційної привабливості (С. Бондаренко).

Висновки... Аналіз джерельної бази з даної проблеми свідчить, що існують різні підходи до поняття «професійний інтерес» з огляду на складність його функціональної природи. Дане поняття розглядають як: спрямованість особистості до певної діяльності, що стимулює розвиток особистості та її творчі сили; вибіркоче, емоційне, пізнавальне ставлення, що виражається у прагненні до певної діяльності; вибіркова активність щодо майбутньої професії; єдина мотивація, яка може підтримувати прагнення учня до набуття професії та у подальшому сприяти успіху в професійній діяльності; забарвлене позитивним емоційним тоном ставлення людини до певної професії, що полягає у виокремленні її з низки інших і прагненні більше дізнатися про неї.

Таким чином, в літературі з психології та педагогіки професійний інтерес розглядається як складний комплекс психічних властивостей і станів, що включає вибіркочу пізнавальну, емоційну та вольову активність, спрямовану на обрану або обрану професійну діяльність.

Використана література:

1. Волков А.В. Профессиональный интерес – основа процесса формирования профессиональной компетентности курсантов образовательных учреждений МЧС России / А.В. Волков // Вестник КГУ им. Н.А.Некрасова. – 2009. – Том 15. – С. 79-81.
2. Кондаков И.М., Сухарев А.В. Методологические основания зарубежных теорий профессионального развития / И.М. Кондаков, А.В. Сухарев // Вопросы психологии. – 1989. – №5. – С. 158-164.
3. Крягдже С.П. Управление формированием профессиональных интересов / С.П. Крягдже // Вопросы психологии. – 1985. – № 3. – с. 23-30.
4. Эбзеев М.М. Профессиональный интерес как комплексный показатель отношения студентов к осваиваемой профессии / М.М.Эбзеев // Ученые записки ун-та им. П.Ф. Лесгафта. – 2013. – № 9 (103). – С. 195-200.
5. Романенко Л.В. Аналіз дослідженості проблеми формування професійного інтересу майбутніх кваліфікованих робітників у психолого-педагогічній літературі [Електронний ресурс] / Л.В. Романенко. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2014. – Вип. 4. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_4_16.
6. Солдатенко В.М. Формування професійного інтересу в студентів технічних ВНЗ / В.М. Солдатенко // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. праць / за ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Вип. 30-31 (34-35). – Харків : НТУ «ХПІ», 2012. – С. 45-50.
7. Holland J.L. Explorations of a theory of vocational choice // J. Appl. Psychol., 1968. V. 52. N 1; Holland J. H. Adaptation in natural and artificial systems [Text] / J.H.Holland. – New York : Univ. of Michigan Press, 1975. – 183 p.
8. Todt E. Interesse / W.Sarges, R.Fricke (Hrsg.). Psychologie fur die Erwachsenenbildung – Weiterbildung. Handbuch in Grundbegriffen. Gottingen, 1986.
9. Vocational development : a framework for research / Donald E.Super ... [et al.]. New York : Bureau of Publications, Teachers College, Columbia University, - Career pattern study monograph, 1957. – 142 p.

Яо Пейчань

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ ИНТЕРЕС В НАУЧНЫХ ПРОЕКЦИЯХ

В статье дается анализ термина «профессиональный интерес», предлагаются различные точки зрения ученых на трактовку профессионального интереса с позиций теории профессионального развития Д. Сьюпера, теории профессионального выбора Д. Холланда, теории компромисса с реальностью Э. Гинцберга, концепции профессиональных интересов С. Крягдже. Определены концептуальные положения процесса профессиональной подготовки студентов в учебных заведениях высшего образования, в котором особое место отводится профессиональному интересу как комплексному показателю готовности студентов к профессии.

Ключевые слова: интерес, профессиональный интерес, профессиональная деятельность.

Yao Peishan

PROFESSIONAL INTEREST IN SCIENTIFIC PROJECTIONS

The relevance of the study lies in the fact that the professional interest is an important factor in learning and a vital factor in the formation of the individual. It is a significant internal stimulus, which constantly directs the personality to the professional activity. The cognition receives personal meaning under the influence of the professional interest.

The analysis of the scientific literature connected with this problem shows that there are different approaches to the concept of "professional interest" due to its functional nature complexity. The article gives the analysis of the term "professional interest", proposes different points of view of scientists on the interpretation of professional interest from the attitude of the theory of professional development, the theory of professional choice, the theory of compromise with reality, the concept of professional interests.

This concept is regarded as: the orientation of the individual to a particular activity that stimulates the development of the individual and his/her creative power; selective, emotional, cognitive attitude expressed in the pursuit of a particular activity; selective activity regarding the future profession; the only motivation that can support the students' aspirations for the profession and promote further success in professional activities; painted in a positive emotional tone of a person's attitude to a particular profession, which consists of distinguishing this profession from a number of others and the desire to learn more about it.

The conceptual provisions of the professional training process of students in higher educational institutions are determined. The particular place is given to the professional interest as a comprehensive indicator of the students' readiness for the profession.

Thus, in the psychological and pedagogical literature, professional interest is regarded as a complex set of psychic properties and states, which include selective cognitive, emotional and volitional activity aimed at the selection of professional activities. Professional interests are related to other types of interests, but they occupy a dominant position in the educational process at the higher educational institution. Professional interest is directed at certain types of labor activity, profession and specialty and the process of mastering them depending on their importance and emotional attractiveness.

Key words: *interest, professional interest, professional activity.*

Подано до редакції 13.11.2018.

Рекомендовано до друку докт.пед.наук, проф. Н.В.Гузій